

Inhoudsopgave:

1. **De vonk in de Nederlanden**
Over de groeiende onvrede in de Lage Landen onder Filips II. Kennismaking met Willem van Oranje, Margaretha van Parma en het repressieve beleid.
2. **De Beeldenstorm**
Een wervelstorm van verzet raast door kerken. Wat dreef de menigte? Wat was de reactie van Spanje?
3. **De IJzeren Hertog – Alva komt**
De komst van Alva en de oprichting van de Raad van Beroerten, ook wel 'de Bloedraad' genoemd. Terreur en vervolging.
4. **Willem vlucht, de strijd begint**
Willem van Oranje vertrekt in ballingschap. De eerste militaire pogingen om terug te slaan.
5. **Den Briel valt – de Geuzen grijpen toe**
1 april 1572: De watergeuzen nemen Den Briel in. Een kantelpunt in de opstand.
6. **De martelaren van Gorkum**
Religieuze gruwel, fanatisme en propaganda. Hoe religie de strijd verhardde.
7. **De Opstand verspreidt zich**
Steden kiezen de kant van de prins. Willem wordt de spil van de opstand.
8. **De wraak van Spanje – het Bloedbad van Naarden**
Spaanse vergeldingsacties brengen dood en verderf. Hoe angst een wapen werd.
9. **Het beleg van Haarlem**
Eén van de meest dramatische belegeringen. Heldendom en hongerdood.
10. **Het beleg van Leiden – en de overwinning**
Haring en wittebrood! Maar ook water, dijken en opoffering. Hoe Leiden standhield.
11. **Willem vermoord – een land zonder leider**
De schokkende moord op Willem van Oranje in Delft, 1584. Wat nu?
12. **Het Plakkaat van Verlatinghe**
De 'Nederlandse onafhankelijkheidsverklaring'. Wat stond er echt in?
13. **Zonder koning – een republiek ontstaat**
Nederland zonder vorst. De zoektocht naar buitenlandse steun.
14. **De Republiek en de religie**
Tolerantie of verdeeldheid? Katholieken, calvinisten en de strijd om de ziel.
15. **Engeland, Frankrijk en de strijd om invloed**
Elizabeth I, Franse steun, maar ook dubbelspel. Diplomatie op het scherpst van de snede.
16. **Maurits van Oranje – de generaal**
De briljante veldheer en zijn campagnes tegen Parma. Tactiek, kanonnen en karakters.
17. **De Slag bij Nieuwpoort**
Chaos, zand en overwinning. Waarom deze slag onbedoeld belangrijk werd.
18. **Oldenbarnevelt – de strateeg versus de soldaat**
Tijdsbeeld van politieke spanningen. Tussen vrede en oorlog.
19. **Het conflict escaleert – de Val van Oldenbarnevelt**
Proces, executie en het begin van de polarisatie binnen de Republiek.
20. **De Dertigjarige Oorlog en Europa in brand**
Wat gebeurde er in Duitsland, en hoe raakte dit de Nederlanden?
21. **De wereld wordt groter – de VOC ontstaat**
Handel, macht en kolonialisme. Hoe de oorlog de zeeën op dreef.

22. **De Spaanse macht brokkelt af**

Economische uitputting, interne strijd in Spanje. Een rijk in verval.

23. **De Vrede van Münster – het einde van een tijdperk**

1648. Na 80 jaar eindelijk vrede. Wat stond er in het verdrag?

24. **De geboorte van Nederland**

Wat was er veranderd? Van opstand naar staat. Nieuwe grenzen, nieuwe identiteit.

25. **Een toekomst uit strijd gesmeed**

Een terugblik. Wat betekent de Tachtigjarige Oorlog voor het Nederland van nu?

Hoofdstuk 1 – De vonk in de Nederlanden

Hoe het begon...

Het is het jaar 1566. In kerken branden kaarsen en wordt gezongen. Maar buiten op straat hoor je onrustige stemmen. Mensen praten over nieuwe belastingen, over geloof en over de koning in Spanje. Veel mensen zijn boos. Ze voelen zich niet gehoord. En ze zijn bang.

Een rijk vol verschillen

De Nederlanden – dat zijn de gebieden waar nu Nederland, België en Luxemburg liggen – waren toen onderdeel van een groot Spaans rijk. De baas van dat rijk was **Filips II**, koning van Spanje. Hij woonde ver weg, sprak geen Nederlands en had geen interesse in de gewoontes van de mensen hier.

Filips II van Spanje

De Nederlanden waren gewend aan vrijheid. Elk gebied had zijn eigen regels en rechten. Maar Filips II wilde juist alles vanuit Spanje besturen. En vooral: hij wilde dat iedereen katholiek bleef.

Een jonge prins

In deze tijd leefde **Willem van Oranje**, ook wel Willem de Zwijger genoemd. Hij was een edelman die veel land bezat en aan het hof werkte. Willem was katholiek opgevoed, maar vond dat mensen vrij moesten zijn om hun eigen geloof te kiezen.

Willem van Oranje

Hij zag met eigen ogen hoe streng de Spaanse regels werden. Mensen die protestants waren – dus een ander geloof dan katholiek – werden opgepakt, gemarteld of zelfs gedood. Alleen al het lezen van een Bijbel in het Nederlands kon je in de problemen brengen.

Willem begon te twijfelen. Was dit nog rechtvaardig?

Angst voor de Inquisitie

De mensen in de Nederlanden hoorden geruchten: de **Spaanse Inquisitie** zou ook hier worden ingevoerd. Dat was een soort religieuze rechtbank die protestanten streng strafte. Veel mensen raakten in paniek. Vooral in steden als Antwerpen, Gent en Leiden groeide de angst.

Daarom schreven honderden edelen een brief – een **smeekschrift** – aan **Margaretha van Parma**, de vrouw die de Nederlanden bestuurde namens de koning. Ze vroegen of de vervolgingen van protestanten konden stoppen.

Toen Margaretha de groep edelen zag, zei een van haar adviseurs spottend:
"Ach, het zijn maar bedelaars." In het Frans: *"Ce ne sont que des gueux."*

Maar die zogenaamde bedelaars – de **Geuzen** – zouden later een belangrijke rol spelen in de strijd tegen Spanje.

Spanningen lopen op

Even leek het beter te gaan. De strenge regels werden tijdelijk iets versoepeld. Maar de onrust bleef. Op het platteland werden **hagenpreken** gehouden – dat waren geheime kerkdiensten in de buitenlucht, voor mensen die geen katholiek waren. Steeds meer mensen durfden te komen.

Hagenpreek in Oosterweel bij Antwerpen in 1566

De spanning in het land werd groter. Er was ook honger, omdat de oogst in sommige jaren slecht was. De combinatie van armoede, angst en boosheid was als een kruidvat.

Totdat het misging.

De lont in het kruitvat

In augustus 1566 begon de **Beeldenstorm**. In sommige kerken werden beelden kapotgeslagen. Mensen waren boos op de rijkdom van de katholieke kerk en wilden een kerk zonder beelden. Wat begon in één plaats, verspreidde zich razendsnel door het land.

Kerken werden leeggehaald, glas-in-loodramen kapotgemaakt, altaren vernield. Voor veel mensen voelde het als bevrijding. Maar voor koning Filips II was het een ramp. Hij wilde de opstand keihard straffen.

Beeldenstorm 1566

Slot van het hoofdstuk:

De beeldenstorm was niet zomaar een opstand. Het was het begin van iets veel groters. De koning zal reageren. Hard. En Willem van Oranje moet gaan kiezen: blijft hij trouw aan Spanje, of kiest hij voor zijn volk?

Hoofdstuk 2 – De Beeldenstorm

Als geloof verandert in woede

Het is augustus 1566. De lucht is broeierig, niet alleen door de zomerhitte, maar ook door de spanning in de straten. Overal in de Nederlanden wordt er gemompeld: in werkplaatsen, herbergen en op markten. Het volk is onrustig. Al maanden trekken protestantse predikanten door het land, vooral door het zuiden, waar ze in open velden preken geven.

Deze **hagenpreken**, zoals ze genoemd worden, trekken vaak duizenden mensen. Sommigen komen uit nieuwsgierigheid, anderen met gevaar voor eigen leven. De officiële katholieke kerk is nog steeds de enige toegestane godsdienst, maar in de velden groeit iets nieuws.

Een kerk zonder pracht

De predikanten spreken eenvoudig, in het Nederlands, en ze lezen uit de Bijbel in de volkstaal. Ze vertellen dat je geen beelden of heiligen nodig hebt om God te vinden. Dat je zélf mag denken.

Voor veel gewone mensen – ambachtslieden, boeren, vissers – klinkt het als bevrijding. Ze voelen zich eindelijk begrepen. De katholieke kerk met haar dure altaren, rijke geestelijken en Latijnse missen voelt voor velen steeds meer als iets afstandelijks, als een macht die boven het volk staat.

En in deze tijd van armoede en mislukte oogsten is die afstand niet alleen geestelijk, maar ook pijnlijk fysiek voelbaar.

De vlam slaat over in Steenvoorde

De spanning breekt uiteindelijk op 10 augustus 1566, in het Vlaamse plaatsje **Steenvoorde**. Na afloop van een hagenpreek trekken mensen richting de kerk. Ze zingen, bidden – maar plotseling barst de woede los.

Een klein groepje begint beelden van hun sokkels te trekken. Anderen volgen. Er wordt gegooid met stenen, ramen sneuvelen, altaren worden vernield. Beelden van heiligen worden kapotgeslagen met stokken, hamers en blote handen.

Wat begon als een spontane actie van enkele mensen, groeit razendsnel uit tot iets veel groters.

Binnen enkele dagen breidt de **beeldenstorm** zich uit over heel Vlaanderen. Kerken in Ieper, Gent, Brugge en Doornik worden bestormd. En het stopt niet bij Vlaanderen – ook in Brabant, Holland en Zeeland slaan de vlammen in de pan.

Sommige steden proberen de schade te beperken door beelden op te bergen. In andere steden helpen de stadsbesturen zelfs mee met het 'zuiveren' van kerken.

Waarom sloegen ze de beelden kapot?

Veel mensen in die tijd zagen de katholieke kerk als een rijke en machtige instelling die vooral voor zichzelf leefde. Priesters en bisschoppen hadden land, macht, en leefden in weelde.

Voor protestanten, vooral de calvinisten, waren beelden bovendien een zonde. Ze geloofden dat je God niet mocht afbeelden. In hun ogen was het vereren van heiligenbeelden hetzelfde als afgoderij.

Maar de woede ging dieper dan geloof alleen.

De beeldenstorm was óók een sociale opstand. De meeste mensen die meededen, waren arm. Ze leden onder hoge belastingen, dure voedselprijzen en het gevoel dat niemand naar hen luisterde. De kerken – vol goud, schilderijen en marmeren beelden – werden het symbool van onrecht.

Door die beelden te vernielen, voelden mensen zich eindelijk sterk. Het was hun manier om iets terug te zeggen. Om op te staan.

De reactie van de kerk en de adel

De katholieke geestelijkheid was geschokt. Bisschoppen vluchtten uit sommige steden, kerken werden gesloten. Maar ook edelen en stadsbesturen waren verdeeld.

Sommige edellieden, zoals Willem van Oranje, hadden sympathie voor het volk – ook al keurden ze het geweld af. Willem pleitte al jaren voor **godsdienstvrijheid**. Hij geloofde dat iedereen in zijn hart vrij moest zijn om te geloven wat hij wilde.

Maar andere edelen en bestuurders waren woedend. Zij zagen de beeldenstorm als een directe aanval op de orde, op de koning, op hun eigen macht.

En in Spanje kookte het bloed van Filips II.

Filips II: woede in Madrid

Toen het nieuws de Spaanse koning bereikte, was hij furieus. In zijn ogen was dit pure rebellie. Niet alleen tegen de kerk, maar tegen zijn koninklijke gezag.

Filips was een strenge, katholieke vorst die geloofde dat hij als koning ook de verdediger van het ware geloof was. Voor hem was het dus niet zomaar vandalisme – het was ketterij én verraad.

Hij nam een beslissing die het verdere verloop van de Nederlandse geschiedenis zou bepalen: hij stuurde zijn hardste, meedogenlooste generaal naar de Nederlanden.

Fernando Álvarez de Toledo, beter bekend als de **Hertog van Alva**.

Hertog van Alva

Willem van Oranje in tweestrijd

Willem van Oranje bevond zich in een lastige positie. Hij had geen aandeel in de beeldenstorm, maar begreep wel de onvrede.

Hij had Margaretha van Parma – de landvoogdes in Brussel – eerder al gewaarschuwd om de kettervervolgingen te stoppen. Dat harde beleid zou leiden tot opstand, had hij gezegd. En nu kreeg hij gelijk.

Maar ook Willem had niet verwacht dat het zó snel uit de hand zou lopen.

Toch koos hij geen partij voor het geweld. Hij probeerde juist rust te bewaren en bruggen te slaan tussen de katholieke machthebbers en de protestantse bevolking.

Dat maakte hem in de ogen van Filips verdacht. En gevaarlijk.

De komst van de Hertog van Alva

In 1567 verlaat de Hertog van Alva met een groot leger Spanje. Hij komt niet om te praten. Hij komt om orde te herstellen. Met geweld.

Duizenden Spaanse soldaten trekken de Nederlanden binnen. En met hen begint een nieuwe, donkere periode. Want Alva heeft een eigen rechtbank bij zich – de beruchte **Raad van Beroerten**, die al snel bekend zal staan als de **Bloedraad**.

Wie ook maar iets te maken had gehad met de opstanden, riskeerde zijn leven.

Een golf van angst trekt door het land. En velen beginnen te beseffen: dit is geen tijdelijke onrust meer. Dit is het begin van een lange, gevaarlijke strijd.

Raad van Beroerte wat als snel bekend komt te staan als bloedbad

Slot van het hoofdstuk:

Wat begon met gebroken beelden, groeit uit tot oorlog. De koning stuurt zijn ijzeren vuist. En Willem van Oranje zal moeten kiezen: vluchten, buigen... of vechten.

Hoofdstuk 3 – De IJzeren Hertog: Alva komt

De koning slaat terug

Brussel, zomer 1567. De markt is stil. Mensen fluisteren in steegjes, kijken over hun schouder. Er hangt iets in de lucht. Niet de geur van vers brood of bloemen, maar angst. De geruchten gaan al weken rond: **de koning stuurt een leger**. Een Spaanse generaal komt eraan. En hij komt niet voor vrede.

Zijn naam: **Fernando Álvarez de Toledo**, beter bekend als de **Hertog van Alva**. In Spanje noemen ze hem “de IJzeren Hertog”. En die naam heeft hij niet zomaar gekregen.

Wie was Alva?

Alva was een ervaren militair. Hij had gevochten in Italië, Duitsland en tegen de Ottomanen. Hij was trouw aan koning Filips II en stond bekend om zijn harde hand. Geen compromissen. Geen genade. Orde moest hersteld worden – met geweld als het moest.

Filips stuurde hem naar de Nederlanden om de opstand de kop in te drukken. Niet met woorden, maar met zwaarden. En Alva kwam goed voorbereid.

De tocht naar het noorden

In het voorjaar van 1567 vertrekt Alva met ongeveer 10.000 soldaten uit Italië. Het zijn geharde mannen, doorgewinterde huurlingen, veelal Spanjaarden. Ze trekken via de Alpen naar de Lage Landen. Onderweg trekken ze bekijks: roestige harnassen, gescheurde vaandels, paarden met ijzeren platen.

Voor veel inwoners van de Nederlanden is het een dreigend gezicht. Alsof de oorlog zelf hun richting uit marcheert.

In augustus komt Alva Brussel binnen. Niet als gast, maar als bezetter.

Fernando Álvarez de Toledo, Hertog van Alva

Margaretha van Parma vertrekt

De landvoogdes, **Margaretha van Parma**, is niet blij met Alva's komst. Ze heeft geprobeerd om de situatie met zachte hand op te lossen. Maar de koning vertrouwt haar niet meer.

Ze voelt zich buitenspel gezet. In september 1567 stapte ze op. Haar plaats wordt stilzwijgend ingenomen door de IJzeren Hertog.

En zijn eerste daad laat meteen zien wat zijn bedoelingen zijn.

Margaretha van Parma

De oprichting van de Bloedraad

Alva richt een speciale rechtbank op: de **Raad van Beroerten**. In de volksmond wordt die al snel de **Bloedraad** genoemd. Want bloed gaat er vloeien.

Deze raad heeft als doel: iedereen die ook maar iets te maken had met de Beeldenstorm of met opstandige ideeën vervolgen.

Alva laat duizenden mensen arresteren: edelen, predikanten, drukkers, burgers. Sommigen zijn schuldig, velen niet. Velen worden zonder eerlijk proces berecht.

De straffen zijn zwaar: zweepslagen, gevangenis, openbare terechtstellingen – en vooral: onthoofdingen.

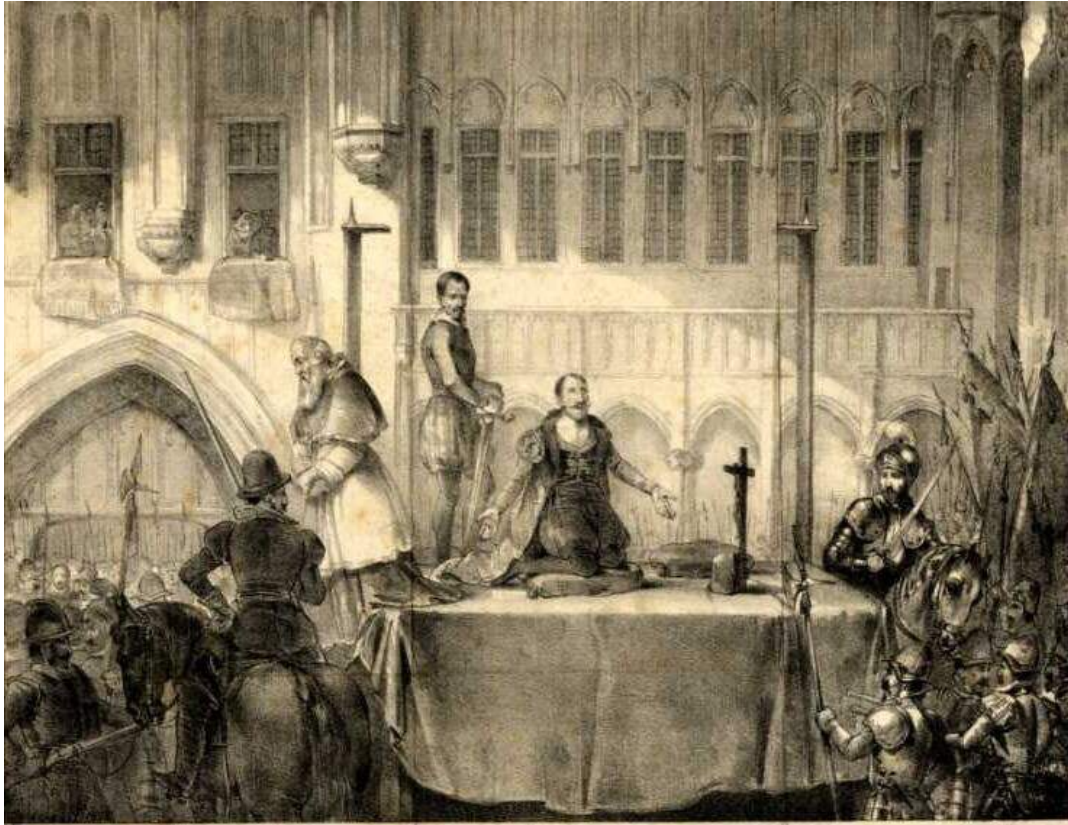
Twee bekende slachtoffers

In oktober 1567 laat Alva twee bekende edellieden arresteren: **Lamoraal van Egmont** en **Filips van Horne**. Beiden hadden de smeekbrief aan Margaretha ondertekend, en Egmont was zelfs een held in Spaanse dienst geweest.

Maar hun invloed was te groot. En hun sympathie voor vrijheid werd als gevaarlijk gezien.

In juni 1568 worden ze – na een schijnproces – **onthoofd op de Grote Markt in Brussel**. Een enorme menigte kijkt toe.

De beul toont hun hoofden. Het volk zwijgt.

De onthoofding van de graaf van Egmont

Deze executies schokken heel Europa. Zelfs in katholieke landen klinkt kritiek. Hoe kon de koning zijn eigen edelen zo behandelen?

Willem van Oranje vlucht

Willem van Oranje, die zag wat er ging komen, is op tijd gevlucht naar Duitsland. Hij was eerder opgeroepen om zich bij Alva te melden, maar hij wist dat dit een val zou zijn.

Vanuit ballingschap publiceert hij een pamflet waarin hij de koning en Alva aanklaagt. Hij beschuldigt hen van wreedheid, onrecht en het negeren van oude rechten van de Nederlanden.

Het is een duidelijk signaal: **de strijd is begonnen**.

Willem probeert een leger op de been te brengen om Alva tegen te houden. In 1568 waagt hij zijn eerste militaire poging: hij valt de Nederlanden binnen met een huurlingenleger.

Maar de aanval mislukt. De bevolking durft hem nog niet massaal te steunen. En zijn troepen worden verslagen.

Toch is dit een keerpunt. Want het is voor het eerst dat openlijk met wapens tegen de koning wordt gevochten.

En in heel Europa begint men te beseffen: in de Nederlanden is een oorlog begonnen. Een oorlog die veel langer zal duren dan iemand op dat moment kan vermoeden.

Het volk onder Alva

Voor gewone mensen worden het zware jaren.

Alva voert nieuwe belastingen in, waaronder de **Tiende Penning** – een soort btw van 10% op alle verkopen. Deze belasting is zo onpopulair dat zelfs katholieke kooplieden beginnen te morren.

Ook wordt er steeds strenger op geloof gelet. Protestantse kerken worden verboden. Bijbelbezit wordt streng gestraft. Mensen worden bespioneerd, verklikt, vervolgd.

De angst heerst.

Toch groeit ondergronds de woede. In geheime samenkomsten, in liederen en spotprenten, wordt Alva bespot.

En ook buiten de grenzen begint hulp op te staan. Want Willem van Oranje geeft niet op.

Hertog van Alva op de troon

Slot van het hoofdstuk:

De IJzeren Hertog heeft de orde hersteld, maar tegen welke prijs? De hoofden zijn gerold, maar het vuur smeult door. En in Duitsland zit een man op een paard – met een plan, en met een droom van vrijheid.

Hoofdstuk 4 – Willem vlucht, de strijd begint

Een prins in ballingschap

Het is 1568. Willem van Oranje zit aan een houten tafel in zijn kasteel in Dillenburg, Duitsland. Buiten giert de wind over de heuvels. Binnen zit hij gebogen over brieven en kaarten. Zijn ogen zijn vermoeid, maar vastberaden. Hij weet het zeker: de tijd van onderhandelen is voorbij.

De executie van Egmont en Horne heeft alles veranderd. Wat eerst nog hoop leek op hervorming is veranderd in pure onderdrukking. Willem weet: als hij zijn land ooit wil terugzien, moet hij vechten.

En dus bereidt hij zich voor op oorlog.

In ballingschap

Willem is gevlucht naar het familiekasteel in Nassau, ver buiten het bereik van Alva. Hier ontvangt hij vluchtelingen uit de Nederlanden: protestantse predikanten, bannelingen, soldaten, drukkers, zelfs kooplieden. Ze vertellen hem over de angst, het geweld, de razzia's.

En ze stellen allemaal dezelfde vraag: **wanneer doe je iets, Willem?**

Maar een leger bouwen kost geld. Veel geld. Willem verkoopt een deel van zijn bezittingen. Hij leent bij familie en buitenlandse geldschietters. Vooral in protestantse Duitse gebieden vindt hij steun.

Toch blijft het riskant: wie mislukt in een opstand tegen een koning, verliest niet alleen zijn land, maar ook zijn hoofd.